POSITION PAPER ENERGIE

Milieudefensie, 2025

Inleiding

Alles staat op scherp. We ondervinden in toenemende mate de gevolgen van de klimaatcrisis als gevolg van de uitstoot van te veel broeikasgassen. Tegelijkertijd is de geopolitieke wereldorde wankel door de onvoorspelbaarheid van machthebbers. Veel mensen merken dat direct in hun portemonnee. 70% maakt zich zorgen om de betaalbaarheid van de energierekening. Deze tijd vraagt om langetermijnvisies en -keuzes.

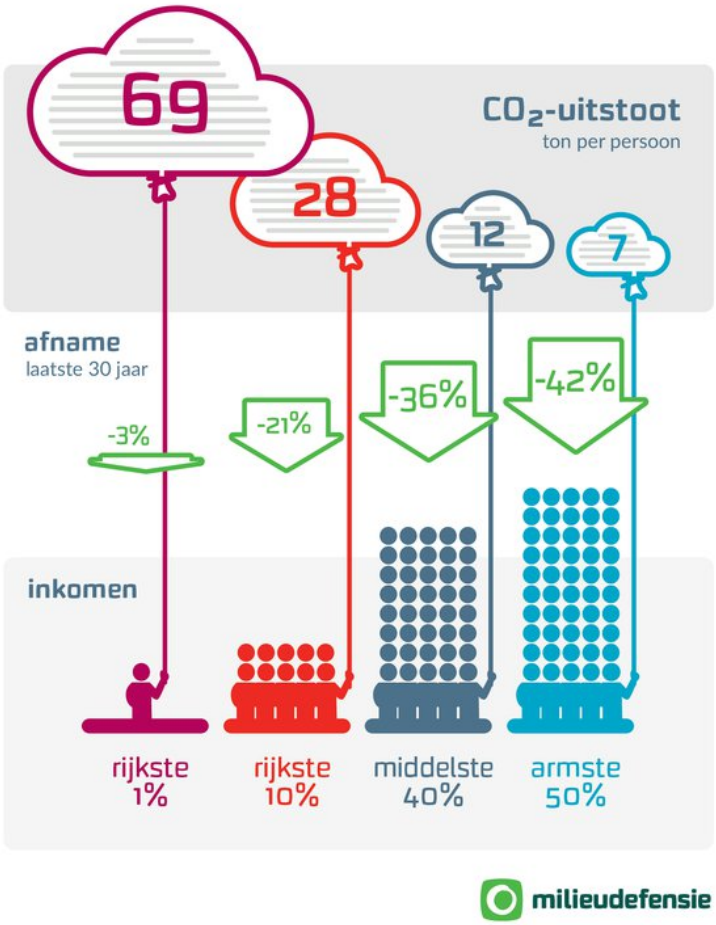
In deze position paper schetst Milieudefensie de kaders voor het energiesysteem van de toekomst in Nederland. We laten zien dat een eerlijk, duurzaam energiesysteem binnen de grenzen van de aarde mogelijk is. Een onafhankelijk energiesysteem bovendien, waarmee we niet langer zijn overgeleverd aan de grillen van wereldleiders, maar in Europa zelfvoorzienend zijn. Waarin genoeg betaalbare energie is voor ieders behoefte, en iedereen naar vermogen bijdraagt aan het voorkomen van de klimaatcrisis.

Klimaatbeleid voor energie pakt op dit moment heel onrechtvaardig uit voor gewone mensen. Per ton uitgestoten CO_2 betalen huishoudens de hoofdprijs, maar liefst 219 euro, terwijl grote vervuilende bedrijven soms geld overhouden aan hun uitstoot. Energiebedrijven betalen zelf maar 75 euro en de luchtvaart minder dan een euro[1]. Tussen huishoudens is het ook niet eerlijk verdeeld. De armste huishoudens betalen 70% méér van hun inkomen aan energie dan de rijkste mensen, blijkt uit het in opdracht van Milieudefensie ontwikkelde Beleid Transitiemodel door Kalavasta[2].

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR)[3] is duidelijk: "De protesten van de 'gele hesjes' in Frankrijk hebben laten zien hoe belangrijk het is dat de verdeling van zulke klimaatkosten als rechtvaardig gezien wordt. Als dat niet het geval is, dan kan het draagvlak voor klimaatbeleid afkalven." Mensen vinden rechtvaardigheid belangrijker dan zo min mogelijk uitstoot[4]. Dus zonder rechtvaardig klimaatbeleid is er geen draagvlak en is gevaarlijke klimaatverandering niet te stoppen. Klimaatbeleid is een verdelingsvraag: de gevolgen van klimaatverandering, de uitstoot van CO2 en toegang tot subsidies zijn op dit moment allemaal ongelijk verdeeld waarbij vooral grote bedrijven en hogere inkomens disproportioneel veel voordeel genieten. Dit terwijl juist de mensen met de laagste inkomens het minst uitstoten en ook nog het meest hebben gereduceerd (zie figuur)[5].

---

1 CBS (2024). Uitstoot van huishoudens zwaarder belast dan die van bedrijven.
2 www.klimaatrechtvaardigheidscheck.nl
3 WRR (2023). Rechtvaardigheid in Klimaatbeleid.
4 I&O Research (2023). Rechtvaardigheid bij Klimaatbeleid.
5 Milieudefensie (2022). Onderzoek Nederlandse inkomens en CO2-voetafdruk.

De energietransitie is al op stoom. In Nederland is nu 17% van het energieverbruik opgewekt uit hernieuwbare energie, en dit aandeel groeit gestaag. Met name in de elektriciteitssector worden grote sprongen gemaakt. We zien dat de energietransitie vastloopt en minder snel gaat dan mogelijk is gezien het feit dat zonne-energie en windenergie al goed doorontwikkeld zijn. In deze visie geven we een analyse van waar het volgens ons niet goed gaat in het huidige energiesysteem (spoiler: dat komt door grote vervuilende bedrijven), vervolgens schetsen we een alternatief beeld en tot slot bespreken we wat Milieudefensie gaat doen om dit alternatieve energiesysteem dichterbij te brengen.

Samenvatting Position Paper

De wereld staat voor grote uitdagingen op het gebied van klimaat en energie. Maar de grote energiebedrijven hebben zo veel macht in het systeem verworven dat zij de energietransitie afremmen terwijl de rekening bij gewone mensen terechtkomt. Milieudefensie pleit voor een duurzaam en rechtvaardig energiesysteem dat de grenzen van de aarde respecteert.

De problemen in het huidige energiesysteem

Momenteel wordt het energiesysteem gedomineerd door machtige fossiele bedrijven die recordwinsten maken, terwijl mensen worstelen met stijgende energieprijzen en energiearmoede. Publieke middelen worden ingezet om risico's van grote bedrijven te minimaliseren, terwijl gewone mensen een veel te hoge energierekening hebben. Het huidige systeem is onrechtvaardig. We moeten de energietransitie zo vormgeven dat iedereen mee kan doen, en gewone mensen niet de dupe worden met een onbetaalbare energierekening.

Daarnaast houden fossiele bedrijven de transitie tegen door in te zetten op schijnoplossingen zoals Liquified Natural Gas (LNG), grootschalige waterstofproductie, kernenergie en biomassa. Deze opties zorgen voor nieuwe afhankelijkheden van buitenlandse leveranciers en vertragen de uitfasering van fossiele brandstoffen. Het overvolle elektriciteitsnetwerk en gebrekkige infrastructuur zijn extra obstakels die de overgang naar duurzame energie moeilijker maken.

De energietransitie heeft ook mondiale gevolgen. Fossiele bedrijven hebben decennialang landen in het mondiale Zuiden vervuild en geëxploiteerd ten behoeve van het Noorden. Nu dreigt hetzelfde te gebeuren met de winning van materialen voor de energietransitie en grootschalige energieprojecten in het mondiale Zuiden waar alleen westerse landen van profiteren.

De oplossing: een rechtvaardig en fossielvrij energiesysteem

Milieudefensie stelt een energiesysteem voor die gericht is op energiebesparing, en decentralisatie en democratisering van duurzame energieopwekking. Belangrijke pijlers zijn:

1. **Energie als basisbehoefte** – Energie moet niet worden beheerst door machtige bedrijven, maar voorzien in de behoeften van gewone mensen. De energierekening moet voor iedereen te dragen zijn, zodat iedereen in een gezond, warm en comfortabel huis kan wonen.
2. **Vervuiler betaalt** – Fossiele subsidies moeten verdwijnen, grote vervuilers moeten eerlijk worden belast en publieke middelen moeten worden geïnvesteerd in een duurzame infrastructuur en energiebesparing.
3. **Lokale zeggenschap** – Gemeenschappen en energiecoöperaties moeten meer ruimte krijgen om hernieuwbare energie op te wekken en te beheren. Door het lokaal inrichten van de energievoorziening voorkomen we ook dat hogere belastingen op grote vervuilers alsnog terechtkomen bij de burger.

4. **100% duurzaam in 2040** – Fossiele brandstoffen moeten worden uitgefaseerd: kolen in 2030, gas in 2035 en kernenergie in 2040. Zonne- en windenergie worden versneld opgeschaald, met een focus op flexibiliteit en slimme energieopslag.
5. **Internationale rechtvaardigheid** – Nederland moet bijdragen aan een eerlijke energietransitie in het mondiale Zuiden, waarbij lokale gemeenschappen zeggenschap krijgen en duurzame energie lokaal wordt ingezet.

Concrete actiepunten

Milieudefensie vindt dat algemene afspraken zoals het internationale Klimaatakkoord van Parijs voor iedereen zouden moeten gelden, ook voor de grote vervuilers. Daarom zetten wij ons in om grote vervuilers verantwoordelijkheid te laten nemen. Dit betekent het afdwingen van duurzaam beleid via juridische en politieke middelen en het stimuleren van energiebesparing bij zowel de industrie als huishoudens. Daarnaast werken wij samen met maatschappelijke organisaties en lokale initiatieven om een eerlijke en effectieve energietransitie te realiseren.

Conclusie

Een duurzaam, eerlijk en democratisch energiesysteem is haalbaar, maar vereist een fundamentele herstructurering van de markt. Milieudefensie roept op tot snelle actie om de macht van fossiele bedrijven te doorbreken en een toekomstbestendig, fossielvrij energiesysteem op te bouwen.

1. FOSSIELE ENERGIEBEDRIJVEN HEBBEN TE VEEL MACHT

We hebben allemaal energie nodig: voor warmte, voor licht, om eten te bereiden, en het is ook nodig om de spullen die we gebruiken te maken. Sinds de industriële revolutie worden daar op grote schaal fossiele brandstoffen voor gebruikt. Door de CO_2-uitstoot daarvan hebben we nu te maken met gevaarlijke klimaatverandering. De energietransitie is de eerste transitie noodzakelijk voor een klimaatneutrale samenleving die goed op gang is gekomen. Zonne- en windenergie vormen een steeds groter deel van de energiemix.

Toch zijn de klimaatdoelen van de energiesector nog steeds niet in zicht. Dit is omdat fossiele energiebedrijven op cruciale machtsposities in het energiesysteem zitten en hun macht niet willen opgeven. Zij stribbelen mee met de energietransitie en werken verdere verandering tegen. Om de energietransitie te versnellen en eerlijker te maken is het nodig om veel minder energie te gebruiken, de energievoorziening decentraler te maken, kennis te delen en winst te investeren in hernieuwbare infrastructuur in plaats van uit te keren aan rijke aandeelhouders. Deze transitie is slecht voor de machtspositie van grote bedrijven, maar goed voor gewone mensen. In de onderstaande **analyse** kijken we per deelthema naar de invloedrijke positie van grote bedrijven.

Energiebedrijven maken recordwinsten, huishoudens leven in energiearmoede
In het huidige energiesysteem is energie een verhandelbaar product waar grote winsten op worden gemaakt. De markt voor energie wordt gedomineerd door grote multinationale bedrijven die vooral inzetten op fossiele brandstoffen en het tevreden houden van hun aandeelhouders. Omdat er vooral gekeken wordt naar hoeveel er verdiend kan worden met energie, delven energiebesparing, duurzaamheid en rechtvaardigheid het onderspit[6].

Sommige grote energiebedrijven hebben het roer al omgegooid en investeren volop in hernieuwbare energie. En nieuwe, kleine bedrijven dagen de gevestigde orde uit, al dan niet om vervolgens opgeslokt te worden door een van de energiereuzen. Maar de aard van de geliberaliseerde energiemarkt zorgt ervoor dat individueel opererende partijen vooral kortetermijnwinsten najagen en minder belang hebben om gezamenlijk grote, kapitaalintensieve projecten uit te rollen. Dit veroorzaakt vertraging van de energietransitie[7]. De uitrol van wind op zee had een vliegende start, maar stagneert nu omdat bedrijven een afwachtende houding aannemen om geen investeringsrisico's te lopen[8].

De afgelopen jaren zagen we de energiemarkt op zijn lelijkst: nadat in 2022 de gasprijzen stegen door de Russische invasie van Oekraïne en veel mensen wereldwijd in ener-

---

6 Energeia (2024). Energiemarkt is te veel financieel gedreven.
TNI (2021). De vervuiler is koning.

7 TNO (2020). Energie-infrastructuren 2030. Gezamenlijk en afgewogen besluiten is urgent.

8 Energeia (2024). Wind op zee op de tocht door steeds grotere turbines.

giearmoede terechtkwamen, behaalden energiebedrijven recordwinsten[9]. In Nederland leefden in 2023 naar schatting 400.000 huishoudens in energiearmoede[10]. Zeven op de tien Nederlanders maakt zich zorgen over de betaalbaarheid van de energierekening. Een vijfde deel ligt er zelfs wakker van, met name huurders die nauwelijks mogelijkheden hebben om hun woning te verduurzamen. En ook een deel van de huiseigenaren die willen verduurzamen om de energierekening behapbaar te maken, kunnen de investeringen niet betalen[11]. En de energiekosten voor deze huishoudens blijven maar stijgen[12].

Klimaatrechtvaardigheid in Nederland
In Nederland stoten mensen met een hoog inkomen gemiddeld 2,5 keer zoveel CO_2 uit als mensen met een laag inkomen*. Dit komt onder meer doordat zij vaker vliegen, grotere auto's rijden en meer consumeren. Mensen met een lager inkomen dragen het minst bij aan klimaatverandering, maar zij worden relatief hard geraakt door de gevolgen, zoals energiearmoede of minder mogelijkheden om hun huis te isoleren. Deze ongelijkheid legt een belangrijk vraagstuk bloot: klimaatrechtvaardigheid. Het klimaatbeleid moet niet alleen gericht zijn op het reduceren van uitstoot, maar ook op een eerlijke verdeling van lusten en lasten. Zonder gericht beleid bestaat het risico dat de klimaattransitie de bestaande sociale ongelijkheid vergroot. Klimaatrechtvaardigheid in Nederland betekent dat iedereen de middelen kan krijgen om duurzaam te leven, ongeacht inkomen of woonsituatie. Degenen die het meeste uitstoten dragen de grootste verantwoordelijkheid: de allerrijkste huishoudens, maar vooral grote, vervuilende bedrijven moeten de rekening krijgen. Zo wordt de energietransitie ook een sociale transitie.
** Milieudefensie (2022). Onderzoek Nederlandse inkomens en CO_2-voetafdruk.*

De kosten zijn voor het publiek, de winst voor private eigenaren
Ook in Nederland zijn het voornamelijk grote energiereuzen die invloedrijke posities in ons energiesysteem hebben. Deze grote bedrijven hebben veel invloed op het energiebeleid van de overheid[13]. Ze profiteren daarom jaarlijks van miljarden aan fossiele subsidies bij de opwek van elektriciteit door gas en kolen[14]. En er wordt veel publiek geld geïnvesteerd in de energietransitie[15], waarbij grote bedrijven zich afhankelijk opstellen

9 Reuters (2022). Big Oil doubles profits in blockbuster 2022. Dit geldt met name voor grote olie- en gaswinningsbedrijven, en niet voor de energieleveranciers.
10 TNO (2024). Energie-armoede in kaart.
11 Markteffect (2025). Onderzoek betaalbaarheid energierekening.
12 In 2023 betaalden huishoudens een 2,5 keer hogere belasting per uitgestoten ton CO2 dan bedrijven. CBS (2024). Compensatie en energiebesparing remden energiearmoede.
13 Corporate Europe (2025). The EU's lobby league table. In Europa was de energiesector de op twee na grootste sector in lobbyactiviteiten met uitgaven van maar liefst 45 miljoen per jaar. Over Nederland zijn geen cijfers beschikbaar.
14 Milieudefensie (2023). Fossiele subsidies voor tien klimaatvervuilers.
15 IEA (2024). Who is investing in energy around the world and who[15] Reuters (2022). Big Oil doubles profits in blockbuster 2022. Dit geldt met name voor grote olie- en gaswinningsbedrijven, en niet voor de energieleveranciers.
15 TNO (2024). Energie-armoede in kaart.
15 Markteffect (2025). Onderzoek betaalbaarheid energierekening.
15 In 2023 betaalden huishoudens een 2,5 keer hogere belasting per uitgestoten ton CO2 dan bedrijven.

van overheidssteun om de risico's van investeringen te minimaliseren. Hiermee leggen grote vervuilers de kosten van de energietransitie bij de samenleving, terwijl ze de winsten privatiseren en daarmee hun grootaandeelhouders verrijken[16].

Hernieuwbare energie is in de loop der jaren mede dankzij publieke investeringen steeds goedkoper geworden, maar dit leidt niet automatisch tot lagere rekeningen voor mensen. In Nederland wordt de CO_2-uitstoot van huishoudens zwaarder belast dan die van grote bedrijven[17] en betalen gewone mensen veel hogere energieprijzen.

Publiek eigenaarschap ontbreekt in het huidige systeem

Overheidsbeleid is nu vooral gericht op het faciliteren van de geliberaliseerde energiemarkt en het in stand houden van het systeem. Zo bevordert het nationale energiebeleid vooral publiek-private samenwerking en wordt bijvoorbeeld lokaal eigenaarschap van energie-opwek onvoldoende gestimuleerd. In het Klimaatakkoord[18] is wel opgenomen dat ernaar wordt gestreefd dat minimaal 50% van de hernieuwbare elektriciteitsopwek-projecten op land in eigendom is van de lokale omgeving (burgers en bedrijven). Maar de steun aan kleinschalige initiatieven komt moeilijk van de grond. Nederland kent enkele honderden lokale energiecoöperaties waarbij een groep bewoners de handen ineenslaat voor lokale, democratisch georganiseerde energievoorziening. De subsidies van nog geen 10 miljoen euro in 2024 aan energiecoöperaties staan in schril contrast met de miljarden aan fossiele subsidies die grote vervuilers ontvangen[19].

Plannen van de Nederlandse overheid om warmtenetten in publieke handen te brengen krijgen veel kritiek van de grote energiebedrijven. Zij spreken van onteigening en zien liever geen publiek zeggenschap[20].

Publiek eigenaarschap zou een stap in de goede richting zijn, maar betekent niet dat alle problemen in één keer opgelost zijn. Dat komt onder andere door de huidige infrastructurele problemen. Op dit moment lopen veel duurzame energieprojecten en andere initiatieven vast op netcongestie: te weinig ruimte op het stroomnet voor elektriciteit. Het stroomnet is niet tijdig aangepast aan de energietransitie en elektrificatie. Dit komt omdat deze infrastructuur tijd vergt om aan te leggen en praktische problemen als lange vergunningsprocedures en personeelstekorten de boel vertragen, maar ook omdat de eisen voor investeringen in het energienet zo gericht waren op efficiëntie dat

---

CBS (2024). Compensatie en energiebesparing remden energiearmoede.

15 Corporate Europe (2025). The EU's lobby league table. In Europa was de energiesector de op twee na grootste sector in lobbyactiviteiten met uitgaven van maar liefst 45 miljoen per jaar. Over Nederland zijn geen cijfers beschikbaar.

15 Milieudefensie (2023). Fossiele subsidies voor tien klimaatvervuilers.

15 IEA (2024). Who is investing in energy around the world and who is financing it.

16 Milieudefensie (2024). Hun winst, ons verlies.

17 CBS (2024). Uitstoot van huishoudens zwaarder belast dan die van bedrijven.

18 Rijksoverheid (2019). Klimaatakkoord.

19 Energeia (2024). Subsidies energiecoöperaties 2024 nauwelijks toegekend.

20 Energeia (2024). Publiek meepraten ja, publiek beslissen nee bij warmtenetten.

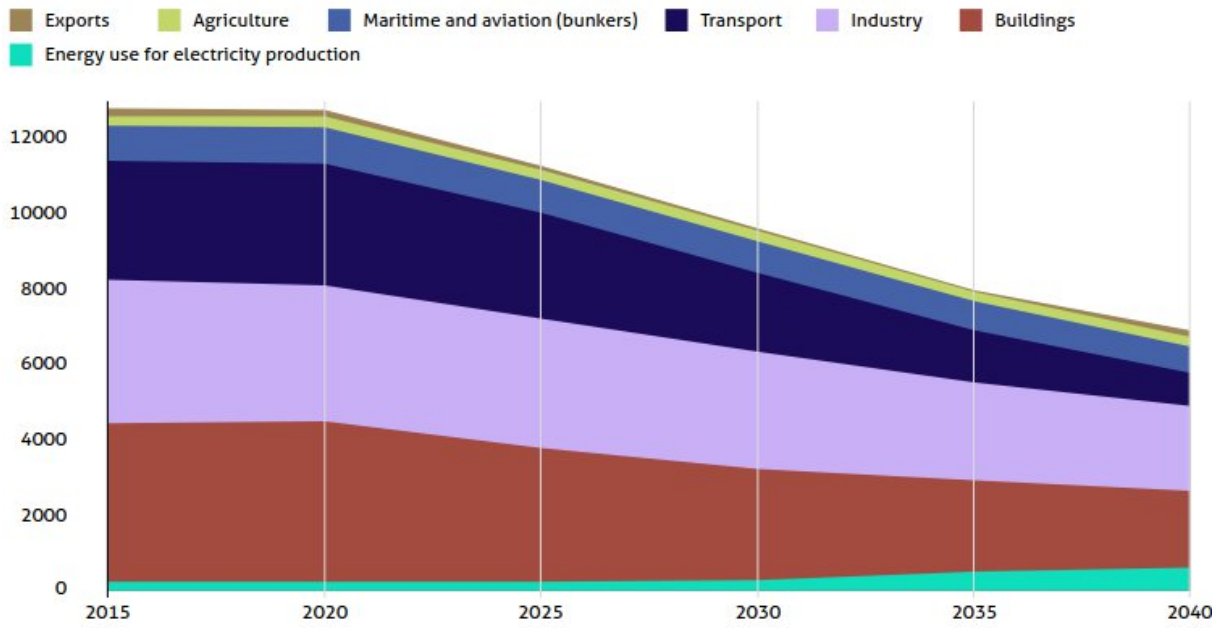
langetermijnverwachtingen niet werden meegenomen bij aanbestedingen. Dit mechanisme, dat ertoe heeft geleid dat de transitie nu in de knel komt, laat zien dat het altijd belangrijk is om naar de lange termijn te kijken. Inmiddels is er ruimte gemaakt voor versnelling, maar zal het nog jaren duren voor de netcongestie is opgelost.

Grote vervuilers hebben geen belang bij de energietransitie

Terwijl het van groot belang is om het energiegebruik flink terug te dringen, zetten grote bedrijven vol in op schijnoplossingen om de status quo – waarin veel energie wordt gebruikt waardoor zij veel energie kunnen verkopen – in stand te houden. Grote vervuilers bevinden zich op cruciale posities in ons energiesysteem, van waaruit ze (mee) besluiten over de toekomst van ons energiesysteem en over de inzet van duurzame energie[21]. En zo gaan er miljarden naar het omvormen van de energieslurpende industrie in plaats van naar energiebesparing en de energietransitie.

Energiebedrijven verkopen minder energie door energiebesparing
Energiebesparing is een logische eerste stap in de energietransitie. De meest duurzame energie is de energie die niet opgewekt hoeft te worden. Energiebedrijven hebben daar geen financieel belang bij, zij willen zo veel mogelijk energie verkopen. Ze hebben door hun machtspositie een grote vinger in de pap bij het maken van klimaatbeleid. Veel energiebeleid wordt gemaakt in Europa. Grote fossiele bedrijven hebben gemakkelijk toegang tot EU-leiders en daarmee een zeer grote invloed op EU-beleid en -besluitvorming. Zo is er succesvol gelobbyd voor nieuwe gasprojecten en nieuwe fossiele infrastructuur in Europa[22]. Maar ook de lobby voor schijnoplossingen zorgt voor het behoud van de machtspositie van bedrijven omdat het daarbij vaak om grote, gecentraliseerde projecten gaat.

[21] Er zijn in Nederland vijf belangrijke industriële clusters waar de opwek, distributie en het gebruik van energie door energie- en industriebedrijven samenkomen. De bedrijven in de clusters zullen hierdoor hun strategische positie in het Nederlandse energienetwerk behouden. Bovendien zitten deze bedrijven aan tafel om mee te besluiten over de toekomst van ons energiesysteem. Zie: https://www.energie-nederland.nl/wp-content/uploads/2024/10/Energie-Booklet-WEB_compressed-1.pdf

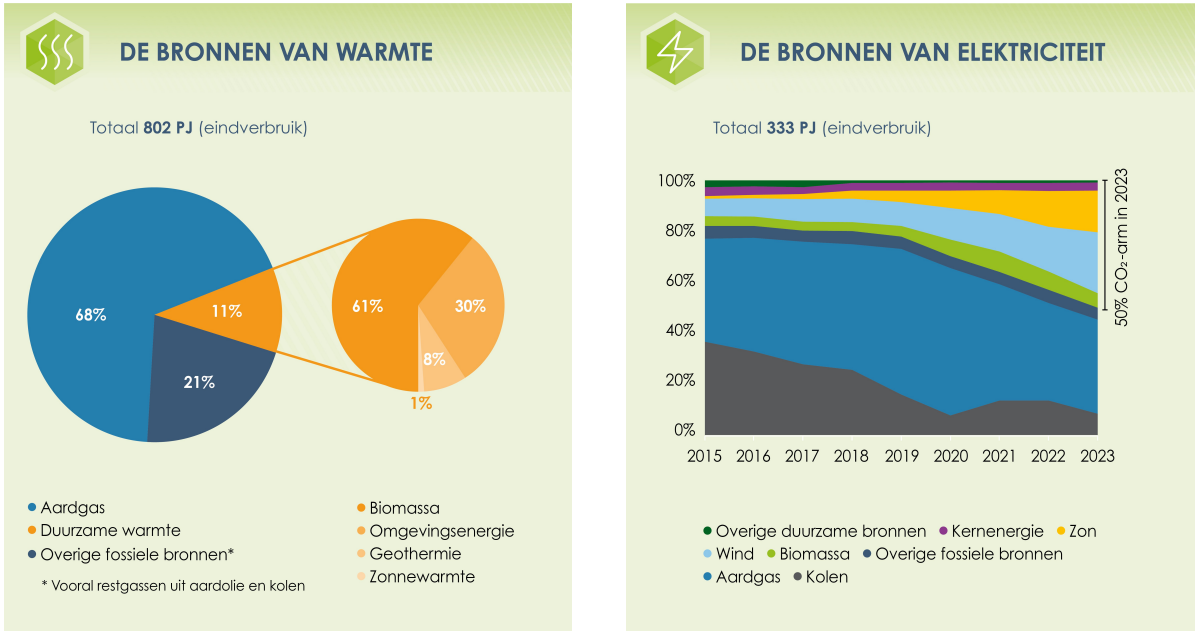

De energiebesparing die nodig is volgens het Paris Agreement Compatible Scenario. Bron: Pathways Explorer, CAN Europe.

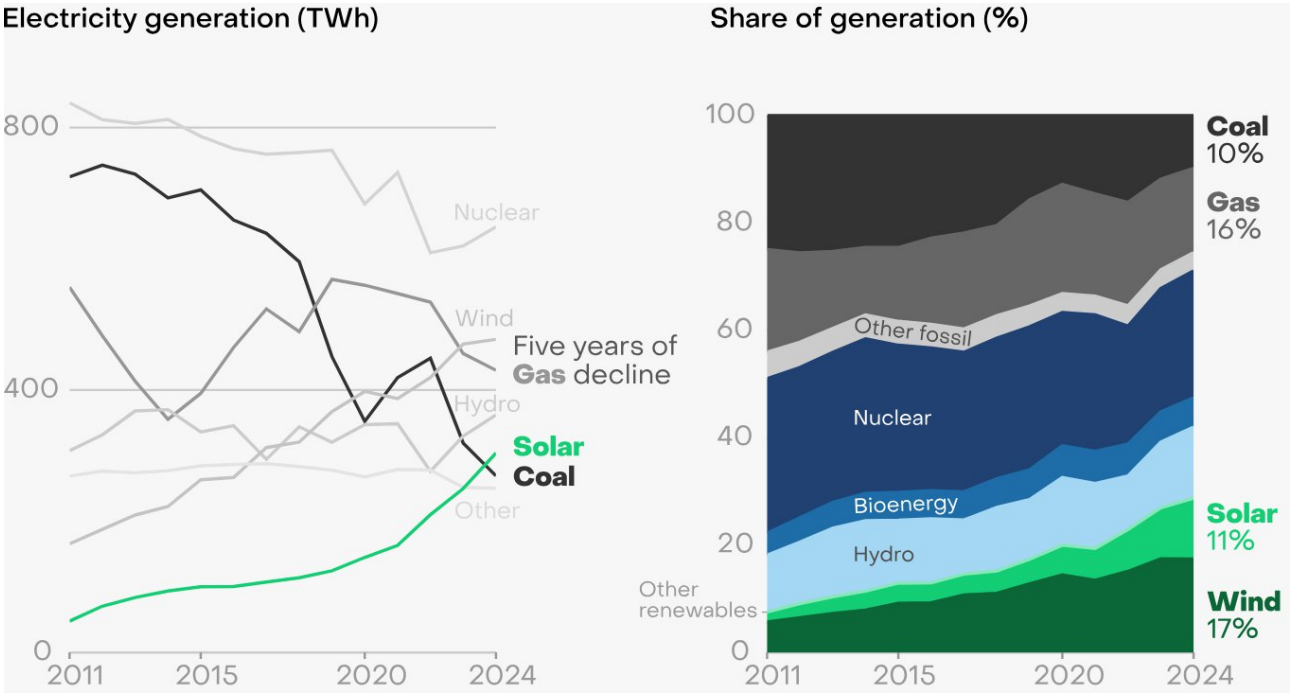
De energietransitie gaat traag omdat bedrijven ons verslaafd houden aan fossiel
Het huidige energiesysteem is gebaseerd op fossiele brandstoffen en stoot daarom enorme hoeveelheden CO_2 uit. Hoewel in Nederland het aandeel hernieuwbare energie snel groeit en de helft van de opgewekte elektriciteit duurzaam is, is nog slechts 19,8% van het totale energieverbruik in Nederland afkomstig uit hernieuwbare bronnen, waarvan nog een derde biomassa is. Het gasgebruik de laatste jaren stelselmatig af, maar stabiliseerde weer in 2024[23].

In Europa is nu 24,5% van de energie duurzaam opgewekt en hoort Nederland nog structureel bij de minder goed presterende landen op dit gebied[24]. In de elektriciteitssector wordt net als in Nederland Europabreed bijna de helft (47%) duurzaam opgewekt – waarbij zonne-energie inmiddels een groter aandeel heeft dan kolen[25]. Ook het Europese gasgebruik neemt de laatste vijf jaar af. Hoewel er ontzettend veel hernieuwbaar vermogen bij is gekomen sinds de European Green Deal, is de ruime meerderheid dus nog fossiel. Bovendien loopt Nederland achter op het Europese gemiddelde. Om de klimaatdoelen te halen, is het nodig dat het tempo waarmee duurzame energie wordt uitgerold flink wordt opgeschroefd.

23 CBS (2025). Hernieuwbare energie in Nederland.
24 Eurostat (2024). Renewable Energy Statistics.
25 Ember (2025). European Electricity Review 2025.

Bronnen van warmte en elektriciteit in Nederland[26].

Snelle toename van hernieuwbare stroom in Europa. Bron: Ember European Energy Review 2025.

De hernieuwbare energiesector groeit, maar ondertussen nemen de productie en consumptie van fossiele brandstoffen wereldwijd ook nog steeds toe[27]. Deze zijn nog volop beschikbaar en leveren onverminderd hoge winsten op. Bedrijven zoals Uniper investeren ook in Europa nog in nieuwe gascentrales, terwijl schone zonne- en windenergie al decennialang bestaan. Daarom is nog niet uitsluitend sprake van een energietransitie, maar ook van een energie-toename[28]. Voor het omlaag brengen van de CO_2-uitstoot is

26 EBN (2025). Energie in cijfers.

27 Ritchie, H. & Rosado, P. (2024). 'Fossiel fuels´, Our World in Data.

28 Steinfort, L., Mataram, R, & Angel, J. (2024). Reclaiming Energy Report. Part 1 The Profit Trap, Subsidies, fossil fuels and energy expansion.

het noodzakelijk dat de fossiele infrastructuur ontmanteld wordt. In Europa is al wel een duidelijk afbouwpad voor kolen - in Nederland moeten de laatste drie operationele kolencentrales in 2030 gesloten zijn - maar nog niet voor andere fossiele brandstoffen.

De lage prijzen van hernieuwbare energie maken het onaantrekkelijk voor grote bedrijven om grootschalige investeringen te doen; dan is er minder winst mee te behalen[29]. Dat is een van de redenen waarom de opmars van wind op zee in Europa stagneert.

Grote vervuilers drukken schijnoplossingen door
Er zijn verschillende oplossingen die de grote energiebedrijven in hun toekomstplannen hebben opgenomen, en waarvoor ze steun vragen van de overheid, die niet daadwerkelijk bijdragen aan het stoppen van gevaarlijke klimaatverandering. Daarom noemen we dit schijnoplossingen. Al het geld dat hiernaartoe gaat, en dat zijn vele miljarden, kan niet worden besteed aan daadwerkelijk duurzame innovaties of de energietransitie. Meer over schijnoplossingen en waarom het geen echte oplossingen zijn in bijlage 1. De inzet op deze schijnoplossingen door grote vervuilers toont aan dat zij er alles aan doen om hun eigen positie in het energiesysteem veilig te stellen.

Grote vervuilers ondermijnen het mondiale Zuiden

Landen zoals Nigeria, Angola, Venezuela en Indonesië beschikken over grote olie-, gas- en steenkoolreserves die Westerse multinationale energiebedrijven (zoals Shell, BP en ExxonMobil) exploiteren voor export naar geïndustrialiseerde landen. Door ongelijke handelsverdragen, koloniale erfenissen en de invloed van internationale financiële instellingen hebben deze landen vaak minder geprofiteerd van hun eigen energiebronnen dan multinationals en geïndustrialiseerde landen. Deze dynamiek heeft ertoe geleid dat het mondiale Noorden verantwoordelijk is voor een onevenredig groot deel van de historische CO_2-uitstoot, terwijl de negatieve gevolgen van vervuiling door de winning van fossiele energie en van gevaarlijke klimaatverandering (zoals extreem weer, droogte en overstromingen) het mondiale Zuiden juist extra hard raken. Dit maakt de energietransitie ook een kwestie van mondiale klimaatrechtvaardigheid.

Nu dreigt het met de exploitatie van hernieuwbare energie dezelfde kant op te gaan. Want ook voor de energietransitie zijn grondstoffen nodig die zich grotendeels in het mondiale Zuiden bevinden[30]. Door geopolitieke spanningen en de in het Draghi-rapport[31] uitgesproken wens om de Europese positie in kritieke grondstoffen te versterken, hebben westerse landen het voorzien op grondstoffen en grote energieprojecten in het mondiale Zuiden. Mensenrechtenschendingen, de klimaatcrisis en natuurvernietiging

---

29 Trouw (2024). Goedkope zonnestroom goed nieuws? Niet per se, zegt deze econoom.

30 Zie voor een verzameling van publicaties over dit thema deze webpagina van Somo: Critical minerals, renewable energy and extractivism.

31 M. Draghi (2024). The Draghi report: A competitiveness strategy for Europe.

zijn hierbij onlosmakelijk met elkaar verbonden[32]. In bijlage 2 wordt hier nog verder op ingegaan. In dit hoofdstuk worden deze problemen integraal behandeld als problemen die zich niet uitsluitend, maar wel hoofdzakelijk in het mondiale Zuiden afspelen.

Fossiele brandstoffen zijn rampzalig voor mensen en de natuur
Jaarlijks wordt zo'n 15 miljard ton aan fossiele brandstoffen uit de grond gehaald[33]. Een duizelingwekkend getal, elk jaar opnieuw. Dicht bij huis kennen we bruinkoolafgravingen in Duitsland en de problemen in Groningen door de aardgaswinning. Maar verder van huis hebben mensen, dieren en de natuur het nog zwaarder te verduren door onze niet-aflatende energievraag. Grote olie- en gasbedrijven, zoals Shell, BP en ExxonMobil buiten mensen in het mondiale Zuiden uit en hebben grote delen van hun leefomgeving verwoest[34].

Fossiele bedrijven maken lokale gemeenschappen bovendien afhankelijk van fossiele brandstoffen in plaats van ervoor te zorgen dat zij kunnen investeren in hernieuwbare energie. Met steun van overheden, middels ISDS-regels die het mogelijk maken dat bedrijven staten kunnen aanklagen wanneer zij beslissingen maken die nadelig zijn voor het bedrijf, zitten veel arme landen klem in het fossiele systeem. In Mozambique bijvoorbeeld worden nieuwe gasprojecten uitgerold, met steun van de Nederlandse overheid, door fossiele energiebedrijven die hier de vruchten van plukken ten koste van mensen in Mozambique[35].

Werknemers en gemeenschappen worden aan hun lot over gelaten
De energietransitie vereist ook het afbouwen van fossiele energie-infrastructuur en -projecten. Wanneer grote bedrijven zich terugtrekken uit fossiele energieprojecten, laten zij een spoor van uitbuiting, vervuiling en destructie achter[36]. Ook wordt er vaak weinig rekening gehouden met de impact van vertrekkende bedrijven op lokale werknemers en gemeenschappen, die afhankelijk waren van het werk in de fossiele industrie. Zo plannen grote multinationale bedrijven in Colombia de sluiting van kolenmijnen, waarvan Vattenfall, RWE en Uniper kolen importeerden of dat nog steeds doen. Colombiaanse werknemers verliezen hun inkomen en mogelijkheden voor levensonderhoud zonder fatsoenlijke compensatie of steun om nieuwe inkomsten te genereren.

---

32 TNI (2023). Green Multinationals Exposed – How the energy transition is being hijacked by corporate interests.

33 US Energy Information Administration data (2025).

34 Lees meer over bijvoorbeeld de olievervuiling die Shell heeft veroorzaakt in verschillende dorpen in Nigeria op de website van Milieudefensie.

35 Lees hier en hier meer over Mozambique en hoe dit land gebukt gaat onder Total Energies dankzij ISDS-regels (investor-state dispute settlement) en hoe ook de Nederlandse overheid hier een rol in speelt.

36 SOMO (2021). Responsible disengagement from coal as part of a just transition.
Lees hier meer over de rechtszaak die Milieudefensie tegen Shell aanspande en won over de troep die zij achterlieten in Nigeria.

2. HET ENERGIESYSTEEM VAN DE TOEKOMST IS RECHTVAARDIG, FOSSIELVRIJ EN CIRCULAIR

Milieudefensie voelt de urgentie voor een snelle en rechtvaardige transitie naar een schoon energiesysteem. Tijdens deze transitie is het van groot belang dat we de fouten uit het huidige fossiele energiesysteem niet herhalen. In dit hoofdstuk schetsen we een **alternatief** voor het huidige energiesysteem.

Energie behandelen als betaalbare basisbehoefte en publieke verantwoordelijkheid
Iedereen heeft energie nodig. Voor verwarming, om te koken, voor verlichting. Het hangt daarmee nauw samen met mensenrechten zoals het recht op een waardig leven, gezondheid en onderwijs[37] en moet daarom voor iedereen gegarandeerd en betaalbaar zijn. Volgens Milieudefensie past het dan niet om dit over te laten aan de grillen van de markt en grote bedrijven, die het opwekken en zo duur mogelijk verkopen van zo veel mogelijk energie boven alle andere belangen zetten. Zeker wanneer er publiek geld geïnvesteerd wordt, is het belangrijk dat de lusten en lasten eerlijk gedeeld worden en niet verdwijnen in de zakken van aandeelhouders. Milieudefensie vindt het belangrijk dat gewone mensen ondersteund worden en de energiebelasting zo wordt aangepast dat er een eerlijke verdeling van lusten en lasten is. Daarvoor ontwikkelde Milieudefensie samen met onderzoeksbureau Kalavasta een voorstel voor een progressieve energiebelasting[38].

Decentrale opwekking en democratische zeggenschap zijn de sleutel tot een rechtvaardige energietransitie
Mensen willen een rechtvaardige energietransitie met meer democratie en zeggenschap[39]. Dat is goed mogelijk. Energie als gemeenschappelijk goed behandelen biedt meer mogelijkheden om energie lokaal op te wekken en te beheren zonder dat er geconcurreerd hoeft te worden. Het delen van kennis en informatie over nieuwe technologieën, bijvoorbeeld batterijopslag, kan juist een katalysator zijn voor een snellere energietransitie[40]. Lokaal slim omgaan met vraag en aanbod biedt nu al kansen om de druk op het elektriciteitsnet te ontlasten, bijvoorbeeld door te werken in lokale energiehubs op bedrijventerreinen waar ondernemers de opwek, opslag en het verbruik van energie op elkaar afstemmen. Hierom verwelkomen ook netbeheerders kleinschalige initiatieven[41].
Om zo snel mogelijk een hernieuwbaar energiesysteem van de grond te krijgen is een goede samenwerking tussen private bedrijven, publieke nutsbedrijven, gemeenschappen en overheden op alle niveaus nodig. In plaats van marktprikkels uitdelen die grote

---

37 Hesselman (2023). Human rights and access to modern energy services.
38 Milieudefensie (2024). Doorrekening Hoofdlijnenakkoord met het Beleid Transitie Model.
39 SCP (2022). Burgers, overheid of bedrijven: wie is aan zet?
40 TNI (2023). Energy Transition Mythbusters.
IEA (2019). Energy Technology Partnerships.
41 Netbeheer Nederland (2024). Inbreng op initiatiefnota energiecoöperaties.
TNO (2024). Samenwerken in energiehubs: een routekaart.

winsten subsidiëren, kan de overheid een coördinerende en democratiserende rol spelen. Alleen bij een rechtvaardige verdeling van de kosten kan het klimaatbeleid slagen. Doet de overheid dit niet, dan organiseert ze haar eigen tegenstand en wordt de energietransitie vertraagd[42]. Lokale energiegemeenschappen krijgen voorrang bij aanbesteding van duurzame projecten en voldoende middelen om op te schalen. Zo kunnen we de honderden energiecoöperaties die er al zijn optimaliseren en uitbreiden, en de potentie voor warmtecoöperaties benutten. Veel initiatieven staan al in de startblokken, zowel coöperatief als via gemeenten[43], maar komen nog te moeilijk van de grond[44]. Als de overheid dit stimuleert kunnen we een machtsverschuiving van private bedrijven naar mensen mogelijk maken. De nieuwe warmtewet die in 2024 werd gepresenteerd nam een voorbeeld aan Denemarken (zie kader), maar op dit moment is onduidelijk wat daar nog van overblijft[45].

Goed voorbeeld: Collectieve warmte in Denemarken

In Denemarken voorzien gedecentraliseerde coöperatieve warmtenetten meer dan 65% van de Denen van warmte. De regering bevorderde dit met wetgeving en kredieten met lage rentes. De collectieven hebben geen winstoogmerk – dat mag ook niet - en worden bestuurd door inwoners. Zo blijft al het geld in de samenleving en wordt de energie eerlijk verdeeld. 340 warmtebedrijven zijn eigendom van een coöperatie, 90 van een gemeente. Eerst was de warmte vooral gebaseerd op restwarmte van afvalverbrandingsinstallaties en industriële processen. Inmiddels komt de warmte voor 77% van hernieuwbare bronnen en naar verwachting is dat 100% in 2030. Overschotten van duurzame elektriciteit kunnen door slim gebruik inmiddels worden opgeslagen en op een later moment worden ingezet als warmte. Coöperaties werken hiervoor samen met energiebedrijven en nutsbedrijven. Het warmtesysteem fungeert hierdoor als een batterij binnen het systeem en zorgt voor stabiele prijzen. [1]

Lees in deze publicatie van de Danish District Heating Association en dit interview met de CEO van één van de Deense warmtebedrijven meer over het Deense model.

Met alleen een lokaal en decentraal ingericht energiesysteem zonder verdere systeemverandering en democratisering halen we echter een snelle emissiereductie niet. Bijna de helft van de energie wordt immers gebruikt door de industrie. Dit heeft een centralere aanpak nodig.

Allereerst is het belangrijk om inclusief en democratisch fundamentele keuzes te maken over ons energiesysteem en het verdelingsvraagstuk dat daaraan ten grondslag ligt: wie gebruikt, bezit en beheert welke energiebronnen en infrastructuur? Nu gaat een groot deel van de energie naar de energie-intensieve basisindustrie, en om te voorkomen dat middelen verspild worden moeten er keuzes worden gemaakt welke bedrijvigheid past in een toekomstbestendige economie. In de industrievisie van Milieudefensie[46] is dit verder uitgewerkt.

---

42 WRR (2023). Rechtvaardgheid in Klimaatbeleid.

43 Energeia, *Gemeenten richten massaal energiebedrijven op voor stadswarmte,* 12 september 2024.

44 TNO (2020). The Financial needs and benefits of cooperative district heating.

45 Tegenlicht (2025) De nieuwe warmtewet: kans voor de burger of machtsspel van bovenaf?

46 Zie ook de industrievisie van Milieudefensie.

Goed voorbeeld: energiecoöperatie Wind uit Waterland
Wind uit Waterland is een energiecoöperatie die al sinds de jaren 80 bestaat en zo'n 500 leden heeft. Naast een subsidie en lening bij de bank, investeerden de leden van de coöperatie in de windmolens waarvoor zij minimaal 5% rente per jaar ontvangen. De winst die daarna overblijft, ongeveer 200.000 euro per jaar, wordt verdeeld over duurzaamheidsprojecten in de gemeenschap. Zo kunnen bewoners extra subsidie ontvangen voor het vergroenen van hun tuin of het isoleren van hun huis. 200 huurwoningen zijn met hulp van de coöperatie geïsoleerd tot een A- of B-energielabel, er zijn elektrische deelauto's aangeschaft voor de buurt en buurtgroen is omgetoverd tot een bijen- en vlinderparadijs. Zo vloeit het geld terug naar de gemeenschap met een positieve impact op klimaat en natuur.

Op de website 'Zet ook de knop om' heeft de Rijksoverheid enkele goede voorbeelden uitgewerkt van energiegemeenschappen.

De vervuiler betaalt
Voor het financieren van de transitie is een rechtvaardige verdeling van de lusten en lasten van belang, waarbij de vervuiler betaalt in plaats van betaald wordt. Dat kan allereerst door het afschaffen van fossiele subsidies, waarmee alle vrijstellingen van energiebelasting voor grote vervuilers vervallen. Hiermee krijgen grote vervuilers eindelijk een financiële prikkel om flink minder energie te verbruiken in het geval van de industrie, en om versneld over te stappen op de opwek van hernieuwbare energie in het geval van de energie-opwekkende bedrijven.

We moeten voorkomen dat grote bedrijven simpelweg de hogere kosten doorberekenen aan huishoudens. Daar kunnen regels voor gemaakt worden, maar in de basis is er een transitie van het hele energiesysteem nodig. Er moet tegelijk flink worden geïnvesteerd in energiebesparing voor huishoudens en het MKB, bijvoorbeeld via isolatie en elektrificatie. Initiatieven voor lokale energie-opwek via coöperaties, waarbij opbrengsten ten goede komen aan de samenleving, moeten worden gestimuleerd en opgeschaald. Zo laten we mensen weer meedoen in de energievoorziening, die dan draait om een eerlijke en schone energievoorziening, en niet om winst voor aandeelhouders. Lokale energie-initiatieven zijn ook beter in staat dan multinationals om passende oplossingen te vinden voor lokale huishoudens in energie-armoede[47].

De vervuiler wordt gereguleerd
Grote bedrijven houden een rol in het energiesysteem, maar hun machtspositie wordt ingeperkt. Doordat decentrale initiatieven voorgaan, maar ook omdat er strenger genormeerd en beprijsd wordt op vervuilende activiteiten. Nederland hoeft zich niet lan-

[47] Young, J. & Halleck Vega, S.M. (2021). What is the role of energy communities in tackling energy poverty? Measures, barriers and potential in the Netherlands.
Friends of the Earth Europe (2023). Redistributing power: how can energy communities relieve energy poverty.

ger te laten gijzelen door de wensen van grote bedrijven en hun aandeelhouders en door grillige machthebbers in het buitenland, omdat er ook een lokaal alternatief is. Bedrijven die recordwinsten maken, kunnen zelf de transitie bekostigen en doen dat zonder schijnoplossingen. De miljardenwinsten die nu doorgesluisd worden naar aandeelhouders laten zien dat dit wel kan, maar gewoonweg geen prioriteit heeft[48].

[48] Milieudefensie (2024). Hun winst, ons verlies.

De energiesector is 100% duurzaam in 2040

1. Fossiele brandstoffen worden uitgebannen
Volgens Milieudefensie is het nodig dat het fossiele energiesysteem niet verder wordt ondersteund door publiek geld. Fossiele subsidies worden bijvoorbeeld afgeschaft en in plaats daarvan wordt er flink geïnvesteerd in de energietransitie. Fossiele energieprojecten worden zo snel mogelijk uitgefaseerd, en er worden in ieder geval per direct ook geen nieuwe kolen- olie- en gasprojecten meer begonnen. Kolen worden op zijn laatst in 2030 uitgefaseerd, gas in 2035 en kernenergie in 2040[49], in ieder geval in Europa en Nederland. Kolencentrales worden volledig ontmanteld.

2. Energiebesparing wordt prioriteit
Om te voorkomen dat het energiesysteem slechts uitgebreid wordt met hernieuwbare energie en een onnodig groot beslag legt op grondstoffen en ruimte, is het van groot belang om een zuinig energiesysteem te ontwikkelen. Daarvoor is allereerst een grote vermindering van ons energieverbruik en de productie van energie nodig, energiebesparing dus. Hier moeten we vol op inzetten, bijvoorbeeld door het reguleren van bedrijven en het isoleren van huizen. Milieudefensie sluit zich aan bij het *Paris Agreement Compatible Scenario* van CAN Europe en wil toewerken naar een halvering van de finale energieconsumptie in 2040 ten opzichte van 2020.

3. Het energiesysteem wordt slim
Het energiesysteem wordt flexibel en aanbod gestuurd. Waar nu de vraag naar energie leidend is in de hoeveelheid die wordt opgewekt, is het in de toekomst nodig dat het aanbod van energie leidend wordt. Bedrijven met een grote energievraag kunnen hun processen dan bijvoorbeeld afstemmen op momenten dat er veel windenergie beschikbaar is. En ook huishoudens kunnen hier slim mee omgaan. Zelf, door de wasmachine aan te zetten of de auto op te laden als de zon schijnt, of via moderne systemen, waarbij bijvoorbeeld warmtepompen in hetzelfde rijtje huizen niet allemaal tegelijk aan gaan[50].

4. Hernieuwbare energie wordt in hoog tempo opgeschaald
Om ervoor te zorgen dat we snel een duurzame energietransitie kunnen realiseren wordt er flink geïnvesteerd in de nodige infrastructuur en in de ontwikkeling en uitrol van energie-opslagmogelijkheden[51]. Om de netcongestie op te lossen moet er met spoed een grootschalig plan worden gemaakt en infrastructuur worden uitgerold, zodat verdere verduurzaming en elektrificatie hier niet langer op vastloopt.

We zetten vol in op zonne-energie en windenergie op land en zee. Steeds meer onderzoek wijst uit dat de transitie met hoofdzakelijk zon en wind mogelijk is, door een goede

---

49 CAN Europe (2024). Paris Agreement Compatible Scenario.
50 TNO (2023). Slimme warmtepompen helpen netcongestie te voorkomen.
51 In het PAC-scenario wordt hier verder op ingegaan.

mix van beide te hebben[52]. Samenwerking is cruciaal. Zowel op kleine schaal onderling energie delen, als op grote schaal met andere EU-landen. Als we internationaal infrastructuur op elkaar aansluiten, dan is er minder opslagcapaciteit nodig. Bovendien zal samenwerking de uitrol van hernieuwbare energie bevorderen en zorgt het er ook voor dat er minder waterstof nodig is in de energiemix. Waterstof moet slechts een kleine rol in het nieuwe energiesysteem spelen en moet alleen worden ingezet voor industriële processen waarvoor directe elektrificatie geen optie is[53]. We produceren zo veel mogelijk zelf energie, zodat dit niet van ver geïmporteerd hoeft te worden.

De energietransitie is wereldwijd rechtvaardig en natuurinclusief

De energietransitie is internationaal rechtvaardig

Door de historisch hoge uitstoot en uitbuiting van het mondiale Zuiden door grote bedrijven – vooral in het mondiale Noorden - is het rechtvaardig dat Nederland een eerlijke bijdrage levert aan de energietransitie in het mondiale Zuiden[54]. We bouwen de internationale samenwerkingen op de behoeften van de mensen in het mondiale Zuiden[55]. Het uitgangspunt is toegang tot voldoende, betaalbare energie en waardevolle sociaal-economische kansen die de hele gemeenschap bevoordelen. Democratische en inclusieve processen zijn nodig zodat gemeenschappen aan de frontlinies betrokken zijn bij projectontwerp, planning, implementatie en het beheer van energie-infrastructuur. Decentrale projecten en lokaal eigendom spelen een belangrijke rol en participatie van lokale gemeenschappen, vrouwen en andere gemarginaliseerde groepen wordt bevorderd[56]. Hiervoor is geld nodig van degenen die tot nu toe hebben geprofiteerd van het fossiele systeem, door overheden in het mondiale Noorden via belastingen opgehaald bij de grote vervuilende bedrijven.

Internationale projecten worden rechtvaardig en natuurinclusief afgebouwd

Ook in het mondiale Zuiden moet de fossiele industrie ontmanteld worden. Bedrijven die zich terugtrekken uit fossiele energieprojecten in het buitenland hebben de plicht om dat op een verantwoorde manier te doen, de zogenaamde *responsible disengagement*[57]. Dit omvat onder andere compensatie voor historische schade en een rechtvaardige transitie voor werknemers in de hele energieketen. Rechten van werknemers zijn ook voldoende gewaarborgd en worden gerespecteerd in de hernieuwbare energiesector. Dit betekent dat vakbonden en lokale gemeenschappen nauw betrokken

---

52 Breyer, C. Et al. (2022). On the History and Future of 100% Renewable Energy Systems Research.

53 Hier wordt uitgebreider op ingegaan in het waterstofstandpunt van Milieudefensie.

54 Adviesraad Internationale Vraagstukken (2023). Klimaatrechtvaardigheid als noodzaak.

55 Friends of the Earth International (2023). Pathways to System Change.

56 Friends of the Earth International (2023). Renewable Energy and Land use, barriers to just transition in the global South.

57 Somo (2021). Responsible disengagement from coal as part of a just transition.

worden bij de afbouw en de opbouw van energieprojecten. Olie- en gasbronnen moeten netjes worden afgesloten, alle infrastructuur opgeruimd en met herbeplanting worden ecosystemen weer hersteld.

Grondstoffen winnen we natuurinclusief, circulair en rechtvaardig

De vraag naar grondstoffen en hernieuwbare energie in Nederland mag de lokale energietransitie in landen in het mondiale Zuiden niet ondermijnen. Het is onvermijdelijk dat er mijnbouw plaatsvindt voor de energietransitie, er zijn veel kritieke grondstoffen nodig om hernieuwbare technieken uit te rollen. Bij een gelimiteerde en gecontroleerde winning van kritieke grondstoffen voor hernieuwbare energie is het prioriteit dat de rechten en leefomgeving van lokale gemeenschappen gerespecteerd worden, en dat alle rotzooi wordt opgeruimd zodat het ecosysteem zich weer kan herstellen[58]. Hiervoor is strenge regulering en handhaving nodig. Het is daarnaast van groot belang dat materialen circulair zijn. Het recyclen van bijvoorbeeld zonnepanelen en windturbines blijkt een uitdaging waar inmiddels al wat stappen in worden gezet. Bij nieuwe ontwikkelingen moet circulariteit een voorwaarde zijn. In de grondstoffenvisie wordt hier verder op ingegaan.

58 EEB (2023). CSO Manifesto.

3. ZO VERANDEREN WE HET ENERGIESYSTEEM

De energiesector heeft alles in zich voor een snelle transitie. Veel technieken zijn al volwassen – zoals zon en wind – en bij andere technieken gaan de ontwikkelingen heel hard, bijvoorbeeld bij batterijopslag. Maar het is hard nodig om voldoende tempo te maken en bij te sturen, zodat we de fouten uit het huidige systeem niet opnieuw maken. Want als we het energiesysteem niet eerlijk inrichten komen mensen in de problemen en ondermijnen we het draagvlak voor klimaatbeleid.

We zetten vol in op energiebesparing
De meest duurzame energie is de energie die je niet gebruikt en dus ook niet hoeft op te wekken. Er is een enorme potentie voor energiebesparing in Nederland. Het is logisch om daar vol op in te zetten. Dan hebben we minder energie nodig.

Isolatiemaatregelen zijn duur, en veel mensen kunnen hier niet in investeren. Milieudefensie werkt maatregelen uit voor energiebesparing die ervoor zorgen dat iedereen mee kan doen en brengt deze in het publieke debat. Zo werken we aan de progressieve energiebelasting: een herstructurering van de energiebelasting voor huishoudens, waarmee grootverbruikers van energie flink gaan betalen en zo worden aangespoord tot besparing. Gewone mensen worden daarmee ontzien. Daarnaast zetten we ons in voor een nationaal isolatieprogramma met speciale aandacht voor eigenaar-bewoners met een lager inkomen, huurders, en VvE's. Zo kunnen we ervoor zorgen dat iedereen tegen redelijke kosten van het gas af kan en in een comfortabeler huis woont.

In de industrie moet ook veel minder energie verbruikt worden. Door de lage energieprijzen en belastingen is het voor grote bedrijven lang niet altijd lonend om besparende maatregelen te nemen. Maar voor de gehele industrie moeten keuzes gemaakt worden: vóórdat er investeringen worden gedaan moeten we weten voor welke sectoren nog ruimte is in een toekomstbestendig Nederland, en is krimp onvermijdelijk[59].

We geven de ruimte aan een ander systeem
De inzet op meer lokaal eigenaarschap in het klimaatakkoord en het ontwerp van de nieuwe warmtewet laat zien dat de Nederlandse politiek ook langzaam terugkomt van de vergaande liberalisering van de energiemarkt. Maar die is met zulke kleine wijzigingen nog lang niet ongedaan gemaakt, en ook op andere gebieden zijn er nog tal van wijzigingen nodig die ervoor zorgen dat energiecoöperaties een serieuzere rol kunnen spelen. Milieudefensie spoort de overheid aan om de energiemarkt democratischer, inclusiever en decentraler te organiseren. Daarbij moeten we voorkomen dat mensen te maken krijgen met hogere kosten. In Denemarken leidt de decentrale energievoorziening tot lage en stabiele energierekeningen. Er hoeven immers geen aandeelhouders

[59] Dit is verder uitgewerkt in de industrievisie van Milieudefensie.

betaald te worden. Nederland kan een voorbeeld nemen aan Denemarken en andere landen waar de energievoorziening anders is ingericht.

Milieudefensie blijft zich samen met andere organisaties inzetten voor het afschaffen van fossiele subsidies. Als deze zijn afgeschaft, hebben bedrijven al een hele grote prikkel om eindelijk energie te besparen en de transitie door te maken. Daarnaast moet de Nederlandse overheid strenge regels opstellen voor de grote vervuilers en zich niet meer laten afleiden door schijnoplossingen. Bedrijven krijgen in elk geval geen subsidie of opdrachten meer als hun klimaatplan niet in lijn is met het klimaatakkoord van Parijs.

We eisen dat grote vervuilende bedrijven verantwoordelijkheid nemen
Grote energiebedrijven zijn meesters in treuzelen, valse oplossingen aandragen en hun hand ophouden bij de overheid. Samen met de veranderaars eisen we dat grote bedrijven vol inzetten op écht duurzame energie en hun fossiele infrastructuur zo snel mogelijk ontmantelen. Nieuwe investeringen in fossiel moeten per direct stoppen. Energieleveranciers zijn ook verantwoordelijk voor hun uitstoot in de keten (scope-3). Bedrijven hebben grote invloed en macht op het gehele energieaanbod voor consumenten en moeten hierin dus ook hun verantwoordelijkheid pakken door een duurzaam energiepakket aan te bieden, en niet de verantwoordelijkheid bij de consument te leggen.

Met onderzoeken laten we zien welke vervuilers nog steeds meestribbelen. En tegelijkertijd lichten we de positieve voorbeelden uit: in de energiesector zijn namelijk ook bedrijven die het roer al hebben omgegooid en goed op weg zijn. We willen dat alle energiebedrijven het roer omgooien. Desnoods stappen we naar de rechter om dit af te dwingen.

We werken aan internationale rechtvaardigheid
Milieudefensie werkt samen met internationale organisaties om de energietransitie rechtvaardig te laten verlopen. We wijzen energiebedrijven op hun verantwoordelijkheid om hun fossiele troep in het mondiale Zuiden op te ruimen en op een verantwoorde manier om te schakelen naar duurzame energie. We wijzen de Nederlandse overheid erop om de fossiele exploitatie van andere landen niet langer te faciliteren door de garantstelling van investeringen met publiek geld (exportkredietverzekeringen). Internationaal pleiten we voor strenge regulering voor mijnbouwbedrijven die grondstoffen winnen voor de energietransitie, zodat fouten uit het verleden niet worden herhaald. We dringen in Nederland aan op een lokaal energiesysteem, zodat we geen energie hoeven te importeren. En dat Nederland tegelijkertijd wel verantwoordelijkheid neemt om de energietransitie in het mondiale Zuiden te bespoedigen.

Bijlage 1: Schijnoplossingen

LNG is vervuilender dan kolen
Liquified Natural Gas (LNG), oftewel vloeibaar gas, wordt door energiebedrijven zoals Shell, Uniper en RWE gezien als een belangrijke transitiebrandstof die we nog tientallen jaren nodig hebben. Deze bedrijven stellen dat gas cruciaal is in een flexibel energie-aanbod, omdat het niet afhankelijk is van weersomstandigheden zoals energie uit zon en wind dat wel zijn. Ook claimen ze dat het verbranden van LNG veel schoner is dan het verbranden van bijvoorbeeld kolen[60]. Daarom wordt er door grote vervuilers geïnvesteerd in infrastructuur voor gas en wordt dit gedaan met het argument dat deze infrastructuur later gebruikt kan worden voor waterstof. LNG gaat echter gepaard met een grote uitstoot, onder meer door het vrijkomen van het sterke broeikasgas methaan. Onderzoek wijst uit dat LNG zelfs vervuilender is dan kolen[61].

Waterstof is een inefficiënte energieslurper
Zowel grote vervuilers als de Nederlandse overheid en de EU zien een grote rol voor (groene) waterstof[62] in de energietransitie, vooral voor de industrie en energievoorziening. Waterstof is niet per definitie een schijnoplossing, en groene waterstof is zeker nodig in de transitie. Maar de schaal waarop wordt ingezet op waterstof zorgt ervoor dat het concurreert met directe elektrificatie - wat veel minder energie kost - en dat maakt dat het toch thuishoort in dit rijtje schijnoplossingen. Er zijn al miljarden aan belastinggeld gereserveerd voor de uitrol van waterstofprojecten en -infrastructuur, vooral voor de industrie. Grote energiebedrijven zoals Shell, RWE en Uniper lobbyen bij de overheid om meer steun voor de uitrol van groene waterstofprojecten en een waterstofnetwerk[63]. Zonder publieke steun is groene waterstof geen goede businesscase, zo stellen bedrijven[64]. Het op grote schaal uitrollen van (groene) waterstof met overheidssteun komt echter vooral de energie- en industriebedrijven ten goede, want waterstof is een zeer inefficiënte manier om hernieuwbare energie in te zetten. Tijdens het proces om groene waterstof te maken voor elektriciteit gaat een groot deel van de hernieuwbare energie verloren, die we ook direct kunnen gebruiken om bijvoorbeeld huishoudens van duurzame elektriciteit te voorzien[65].

Kernenergie is onveilig en duur
De Nederlandse overheid ziet kernenergie als cruciaal in de energietransitie, onder meer omdat deze vorm van energie niet weersafhankelijk is. Dit is het echter wel, want

---

60 Zie hier de claims over LNG van Uniper, RWE en Shell.

61 Howart, R.C. (2024). The Greenhouse Gas footprint of LNG exported from the United States.

62 Er zijn veel verschillende vormen van waterstof waaronder grijze, blauwe, groene en witte. In het standpunt van Milieudefensie op waterstof worden deze nader uitgelegd en wordt het onderwerp uitgebreid behandeld.

63 RWE (2024). Ondanks tegenwind kan waterstof in Nederland wel slagen.
Follow the Money (2023). Rutte hielp Shell met sluiproute aan waterstofsubsidie van 150 miljoen.

64 Energeia (2024). Industrie hekelt alleingang bij plicht groene waterstof.

65 Lees meer over waterstof in het uitgebreide waterstofstandpunt van Milieudefensie:

in Frankrijk moesten kerncentrales al tijdelijk worden stilgelegd vanwege grote aanhoudende hitte en droogte. Grote energiebedrijven zien een toekomst voor kernenergie als belangrijke bron in het energiesysteem[66]. Kernenergie is echter onveilig, duur en zal vanwege de lange voorbereidings- en bouwtijd het komende decennium nog geen bijdrage leveren aan het behalen van de klimaatdoelen. Investeringen in kernenergie gaan dus ten koste van investeringen in wind- en zonne-energie, die wel direct de noodzakelijke emissiereducties opleveren.

Voor biomassa worden bossen gekapt
Er zijn veel verschillende vormen van biomassa die worden ingezet om energie op te wekken, zoals hout, gewassen of nevenstromen zoals mest en afval. Milieudefensie ziet biomassa niet als een duurzame energiebron, omdat bij de verbranding juist veel CO2 uitgestoten wordt. Bovendien gaat het gebruik van houtige biomassa vaak gepaard met flinke ontbossing, terwijl we bossen juist zo hard nodig hebben. RWE ontvangt veel subsidie om biomassa (bij) te stoken in kolencentrales in Nederland[67].

Restwarmte gebruiken vormt een risico op lock-ins
Energiebedrijven zien restwarmte, bijvoorbeeld van afvalverbranding of de fossiele industrie, als mogelijke oplossing voor het leveren van duurzame warmte aan huishoudens. Dit gaat echter gepaard met grote risico's op lock-ins. Dat wil zeggen dat er een risico is om afhankelijk te worden van bepaalde hoeveelheden afval en van industriële processen, terwijl we ons afval juist moeten reduceren en ook niet alle industriële processen toekomstbestendig zijn[68].

CC(U)S leidt af van emissiereductie
Carbon Capture (Usage) & Storage is een techniek waarbij CO_2 afgevangen en opgeslagen of gebruikt wordt. Bij BECC(U)S wordt dit ingezet in combinatie met de verbranding van biomassa (*Bio Energy*). Deze techniek leidt af van absolute emissiereducties en is nog niet bewezen doeltreffend: wereldwijd mislukken peperdure CCS-projecten[69]. Het is daarom problematisch dat de overheid zulke projecten wel steunt om financiële risico's voor grote vervuilers als Shell en ExxonMobil op te vangen[70]. Bedrijven geven zelfs toe dat ze zonder overheidssubsidies dit soort projecten niet zouden beginnen[71].

---

66 Zie bijvoorbeeld Vattenfall en Uniper.
67 RWE ontvangt maximaal 2,5 miljard subsidie voor biomassa tot 2027.
68 Zie ook de industrievisie van Milieudefensie.
69 T. Schröder (2021). De belofte van blauwe waterstof en het afvangen van CO2.
70 Ministerie van Klimaat en Groene Groei (2024). Ontwerp Klimaatplan 2025- 2035.
71 Follow the Money (2024). Vooral Big oil profiteert van miljardensubsidie voor CO2-opslag.

Bijlage 2: De energietransitie leidt tot nieuwe uitbuiting in het mondiale Zuiden

Waar fossiele brandstoffen worden verbrand en continu nieuwe winning nodig is, gaat de infrastructuur voor hernieuwbare energie jaren mee waardoor er qua volume minder grondstoffen en ruimte nodig zijn. Maar omdat er in korte tijd veel van nodig is, zijn de problemen evengoed substantieel, helemaal omdat deze grondstoffen vooral in het mondiale Zuiden voorkomen. We zien nu al dat het winnen van cruciale materialen voor de energietransitie in het mondiale Noorden vooral ten koste gaat van de leefomgeving en levens van mensen in het mondiale Zuiden. Een veelbesproken voorbeeld zijn de mineralen die nodig zijn voor batterijen. De winning hiervan zorgt voor waterschaarste, vervuiling, blootstelling aan giftige stoffen en kinderarbeid[72]. Ook zijn er voor de productie van windmolens, zonnepanelen en batterijen mineralen nodig zoals lithium, kobalt, nikkel, grafiet en mangaan. Deze materialen zijn met name in het mondiale Zuiden te vinden, waar dan ook grootschalige mijnbouwprojecten plaatsvinden die gepaard gaan met mensenrechtenschendingen en de afbraak van ecosystemen waar mensen van afhankelijk zijn. In de grondstoffenvisie van Milieudefensie wordt dit verder besproken.

Naast het winnen van grondstoffen weten multinationals en overheden landen in het mondiale Zuiden te vinden om energie op te wekken. In veel gevallen landen waar een groot deel van de inwoners zelf nog geen stabiele energievoorziening heeft. Zij storten zich op het bouwen van windmolens en zonneparken in het mondiale Zuiden om de energietransitie voor het mondiale Noorden te realiseren, soms met een belofte van bijna eindeloze groene groei. Denk maar aan initiatieven om de Sahara vol te zetten met zonnepanelen, waarbij geen enkele consultatie is over de gevolgen voor de lokale bevolking – die door kleine zonprojecten al kampen met watertekorten[73]. Er wordt een enorme aanspraak gedaan op kostbare grondstoffen die vooral in het mondiale Zuiden te vinden zijn, en de transitie naar schone energie voor de lokale bevolking wordt niet gewaarborgd. Ook de Nederlandse overheid zet in op het grootschalig opwekken en importeren van waterstof uit bijvoorbeeld Namibië, omdat er in ons eigen land te weinig productiecapaciteit is[74]. Een dergelijk grootschalig project legt een groot beslag op land en water, en dat in een land waar 44% van de inwoners geen toegang heeft tot schone en betaalbare energie en driekwart van de huishoudens buiten de steden niet

---

72 Verschillende casestudies over de gevolgen van mijnbouw voor de energietransitie, ook in Europa: SOMO (2020), The battery Paradox.
Gold and Copper mining in the Rovina Valley, Romania (2024).
Amigos de la Terra (2025), Lithium Mining in South Galicia, Spain.

73 TNI (2024). Reclaiming Energy Report Part 3: Beyond the State.

74 Milieudefensie is kritisch op de grote schaal waarmee nu wordt ingezet op waterstof en vindt dat we dit moeten produceren waar we het gebruiken. Meer daarover lees je in ons waterstofstandpunt. Op de website van de RVO staat meer informatie over de kansen die de Nederlandse overheid ziet voor waterstofproductie in Namibië.

is aangesloten op het elektriciteitsnet[75]. De energie die daar opgewekt wordt, hebben de mensen ter plaatse veel harder nodig.
Het huidige systeem ondermijnt de belangen van mensen wereldwijd en met name in het Mondiale Zuiden. We kunnen er dus niet op vertrouwen dat grote vervuilers, gericht op groei en het maken van winst, een internationaal rechtvaardige transitie waarborgen.

Bijlage 3 – Van 'do no harm' naar 'do good': verantwoordelijkheid in de mondiale energietransitie

In deze paper beschrijven we hoe de energietransitie impact kan hebben op landen in het mondiale zuiden. Daarbij wordt het “do no harm”-principe gehanteerd: de energietransitie in het noorden mag geen negatieve bijeffecten hebben voor het zuiden. Dit perspectief blijft echter beperkt wanneer we het bredere historische en economische kader in ogenschouw nemen. De vraag is namelijk niet alleen hoe schade voorkomen kan worden, maar ook of er een actieve verantwoordelijkheid ligt bij westerse landen – waaronder Nederland – om bij te dragen aan duurzame economische ontwikkeling in het zuiden: het “do good”-principe.
Historisch gezien hebben veel westerse landen een economisch model op zuidelijke landen afgedwongen dat sterk leunde op de export van fossiele grondstoffen en de import van eindproducten. Analyses zoals die van Wallerstein[76] tonen hoe het mondiale economische systeem structureel in het voordeel van het noorden werkt, vaak ten koste van structurele ontwikkeling in het zuiden. Dit plaatst de energietransitie in een ander licht. Het zijn immers niet alleen mondiale marktkrachten die nu leiden tot extractie van grondstoffen voor de energietransitie in landen in het zuiden; het is een voortzetting van een historisch gegroeide afhankelijkheidsrelatie.
Wat nodig is, is een expliciete erkenning van de historische schuld én een actieve plicht om die recht te zetten. Dat betekent investeren in duurzame infrastructuur in het zuiden, het overdragen van technologische kennis zonder patenten of voorwaarden, het herzien van handelsverhoudingen en het compenseren voor milieuschade en economische marginalisatie. Niet uit liefdadigheid, maar uit gerechtigheid.
Het expliciet maken van deze verantwoordelijkheid is essentieel. Zonder erkenning van het verleden en zonder inzet op actieve solidariteit, dreigt de energietransitie een nieuwe laag van mondiale ongelijkheid te creëren – waarbij het noorden verduurzaamt ten koste van het zuiden. De energietransitie biedt een kans om het roer radicaal om te gooien. Maar als westerse landen slechts “geen schade” meer aanrichten, dan is dat een groene strik om hetzelfde roofzuchtige systeem. Het is tijd om verder te gaan dan “do no harm”. Het is tijd voor “do good¨.

---

75 Muashekele et al. (2024). *Inclusion of Namibian rural communities in green energy access and use: Requirements elicitation or community-based-co-design?*

76 In the Modern World-System (vanaf deel I, 1974 en verder) beschrijft Wallerstein hoe sinds de 16e eeuw een kapitalistisch wereldsysteem is ontstaan, waarin kernlanden (zoals veel huidige OECD-landen) structureel rijkdom en voordeel verwerven ten koste van perifere gebieden (vaak de huidige landen van het mondiale zuiden).